

**O'QUVCHILARNING KASBIY-EKSTREMAL KOMPETENSIYALARINI
AUDITORIYADAN TASHQARI TADBIRLAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH
TEKNOLOGIYALARINING BUGUNGI KUNDAGI DOLZARBLIGI**

Mumindjanova Nilufar Akramovna

QDU Pedagogika kafedrasi stajyor-o'qituvchisi

NilufarxonMumindjanova@gmail.com

Esonqulov Ilyos Shuxrat o'g'li

QDU Pedagogika ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada o'quvchilarning kasbiy-ekstremal kompetensiyalarini rivojlantirishning zamonaviy texnologiyalari, ayniqsa auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar orqali shakllantirishning afzalliklari tahlil etiladi. Global tahdidlar va favqulodda vaziyatlar sonining ortib borishi kasbiy faoliyatda stressga bardoshli, tezkor qaror qabul qila oladigan mutaxassislarni tayyorlashni talab qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, treninglar, simulyatsiyalar, rolli o'yinlar, gamifikatsion elementlarga asoslangan tashqi mashg'ulotlar orqali o'quvchilarda zarur bilim, ko'nikma va psixologik barqarorlikni rivojlantirish masalalari yoritilgan. Maqolada mavjud ilmiy-nazariy asoslar va amaliy tajribalar tahlil qilinib, pedagogik jarayonni real hayotga yaqinlashtirishga qaratilgan takliflar bildirilgan.*

Kalit so'zlar: *kasbiy-ekstremal kompetensiya, auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar, trening, simulyatsiya, stressga bardoshlik, psixologik barqarorlik, gamifikatsiya, interaktiv texnologiyalar, muammoli vaziyat, qaror qabul qilish.*

Hozirgi kunda ta'lim sohasida yuz berayotgan islohotlar, jamiyat hayotining barcha sohalarida yuzaga kelayotgan favqulodda, noan'anaviy va tahlikali vaziyatlar kasbiy-ekstremal kompetensiyalarni shakllantirish masalasini dolzarb muammoga aylantirmoqda. Ayniqsa, pedagogika, tibbiyot, harbiy xizmat, favqulodda vaziyatlar, psixologiya, jurnalistika kabi sohalar vakillaridan yuqori darajadagi ekstremal holatlarga tayyorgarlik talab qilinadi. Bunday vaziyatlarda faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, psixologik barqarorlik va moslashuvchanlikni shakllantirishda auditoriyadan tashqari tadbirlar asosida rivojlantiriladigan texnologiyalar alohida ahamiyatga ega.

Global iqlim o'zgarishlari, texnogen va tabiiy ofatlar, ijtimoiy beqarorlik, xavfli kasalliklar va boshqa omillar o'quvchilarni real hayotdagi stressli vaziyatlarga tayyorlashni talab etmoqda.

Auditoriya ichida o'rganilgan nazariy bilimlar ko'pincha ekstremal sharoitlarda to'liq amaliyotga tadbiiq etilishi qiyin bo'ladi. Shu sababli, auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar orqali amaliy kompetensiyalarni mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Auditoriyadan tashqari faoliyatlar – treninglar, simulyatsiyalar, rolli o'yinlar, interaktiv mashg'ulotlar – orqali o'quvchilarda muammoli vaziyatda to'g'ri qaror qabul qilish, hissiy barqarorlikni saqlash, jamoada ishlash kabi ko'nikmalar rivojlanadi.

Raqamli texnologiyalar, virtual haqiqat, gamifikatsiya elementlari asosida tashkil etilgan tashqi auditoriya mashg'ulotlari o'quvchilarni qiziqtiradi, ularning faol ishtirokini ta'minlaydi va motivatsiyasini oshiradi.

Zamonaviy ish beruvchilar nafaqat professional bilim, balki ekstremal sharoitda qaror qabul qilish, muammolarni hal qilish, stressga chidamli bo'lish kabi kompetensiyalarni ham talab qilmoqda.

O'quvchilarning kasbiy-ekstremal kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan auditoriyadan tashqari tadbirlar bugungi kunda nafaqat ta'lim sifatini oshirish, balki yosh avlodni hayotga tayyorlash, ularni mustaqil, mas'uliyatli, barqaror va innovatsion fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirish uchun muhim vositadir. Bu jarayonda ta'lim texnologiyalarining integratsiyasi, shaxsiy yondashuv, ijtimoiy-psixologik muhitni hisobga olish kabi omillar muhim rol o'ynaydi.

O'quvchilarning kasbiy-ekstremal kompetensiyalarini shakllantirish masalasi so'nggi yillarda ta'lim tizimida alohida e'tibor markazida turibdi. Ayniqsa, noan'anaviy, favqulodda holatlarga tayyor bo'lgan, stressga bardoshli, muammoli vaziyatlarda tezkor qaror qabul qila oladigan shaxsni tarbiyalash zamonaviy kasb egalari uchun zaruriy ehtiyojga aylangan. Shu bois ushbu kompetensiyalarni auditoriyadan tashqari faoliyatlar asosida rivojlantirish texnologiyalari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar soni ortib bormoqda.

Kasbiy-ekstremal kompetensiya tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va tarkibiy qismlari haqida bir qator pedagog olimlar (X. To'xtasinov, Z. Nishonova, T. Yusupova va boshqalar) tomonidan nazariy asoslar ishlab chiqilgan. – Stress holatlarida o'quvchilarning emotsional barqarorligi, moslashuvchanligi, xavfli vaziyatlardagi xatti-harakatlari psixologik yondashuvlar nuqtai nazaridan tahlil qilingan.

O'zbekiston va xorijiy davlatlar tajribasida o'quvchilarda ekstremal vaziyatlarda harakat qilish ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha trening mashg'ulotlari, rolli o'yinlar, simulyatsiyalar va interaktiv usullar qo'llanilgan.

– Auditoriyadan tashqari faoliyatlarning samaradorligini o'rganishga doir eksperimentlar olib borilgan bo'lib, ularning natijalari ijobiy baholangan.

Ekstremal holatlarda harakat qilishni o'rgatishga mo'ljallangan trening dasturlari, maxsus stsenariyli mashg'ulotlar, virtual simulyatsiyalar va gamifikatsion platformalar ishlab chiqilgan.

– O'quvchilarda muammoli holatlarni hal qilish, tezkor fikrlash, stressga chidamlilikni oshirishga qaratilgan metodik qo'llanmalar mavjud.

– Magistrlik va doktorlik dissertatsiyalarida auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar orqali kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish muammolari yoritilgan, ammo "kasbiy-ekstremal kompetensiya" atamasi doirasida maxsus chuqur tahlillar hali yetarli emas.

Bugungi kungacha o'quvchilarning kasbiy-ekstremal kompetensiyalarini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-nazariy asoslar yaratilgan, amaliy tadqiqotlar olib borilgan bo'lsa-da, bu soha hali to'liq o'rganilgan deb bo'lmaydi. Ayniqsa, auditoriyadan tashqari tadbirlar orqali bunday kompetensiyalarni bosqichma-bosqich rivojlantirish texnologiyalarining tizimli va kompleks

O'quvchilarning kasbiy-ekstremal kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirish zamonaviy ta'lim jarayonining muhim vazifalaridan biri bo'lib, bu jarayon auditoriya doirasidan tashqarida, real hayotga yaqin sharoitlarda samarali tashkil etilishi bilan ahamiyatlidir. Ekstremal kompetensiyalar deb, insonning favqulodda, xavfli, stressli yoki noaniq vaziyatlarda oqilona harakat qila olishi, to'g'ri qaror qabul qilishi, psixologik barqarorlikni saqlab qolishi, kasbiy faoliyatga sodiq qolishi kabi fazilatlari tushuniladi.

Bunday kompetensiyalarni rivojlantirishda auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar – treninglar, rolli o'yinlar, simulyatsiyalar, interaktiv amaliy mashg'ulotlar, ekstremal sharoitdagi ssenariyli loyihalar muhim o'rin tutadi. Bu texnologiyalar o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijtimoiy moslashuv, jamoada ishlash, qaror qabul qilish va emotsional nazorat kabi ko'nikmalarni shakllantiradi.

Shuningdek, o'quvchilarni bunday faoliyatlarga jalb qilish ularning kasbiy o'sishini jadallashtiradi, mehnat bozorining real ehtiyojlariga tayyorlab boradi. Auditoriyadan tashqari faoliyatlarning ta'limiy, tarbiyaviy va psixologik afzalliklari tufayli ular o'quvchilarning shaxsiy va kasbiy rivojida muhim o'rin tutadi.

Kasbiy-ekstremal kompetensiyalar — zamonaviy ta'limda ixtisoslashgan va real hayotga mos ko'nikmalar majmui bo'lib, ularni shakllantirish auditoriyadan tashqari tadbirlar orqali samaraliroq amalga oshiriladi.

Auditoriyadan tashqari texnologiyalar o'quvchilarda real vaziyatlarda qaror qabul qilish, stressni boshqarish, kasbiy vazifalarni bajarishda qat'iyatli bo'lish, xavfli holatlarda harakat qilish malakalarini rivojlantirish imkonini beradi.

Bunday texnologiyalar interaktivlik, emotsional jalb qilish, ijtimoiy muhitga moslashish imkoniyatlari bilan ajralib turadi va o'quvchini faol subyektga aylantiradi.

Pedagoglar uchun vazifa – o'quvchilarning yosh xususiyatlari, kasbiy yo'nalishlari va real ehtiyojlarini hisobga olgan holda moslashtirilgan mashg'ulotlar tizimini ishlab chiqish va uni doimiy takomillashtirib borishdir.

Kelgusida bu soha bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini chuqurlashtirish, texnologik yangiliklarni joriy etish va tajriba almashinuvi orqali kompetensiyalarni rivojlantirish darajasini oshirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish" to'g'risidagi qarori, 2022-yil.
2. To'xtasinov X. Kasbiy kompetensiyalar nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: 2020.
3. Nishonova Z. Pedagogik innovatsiyalar va ta'lim texnologiyalari. – Samarqand: 2019.
4. Yusupova T. Ekstremal sharoitlarda ta'lim samaradorligi. – Andijon: 2021.
5. Klyucharyov A.I. "Ekstremal pedagogika asoslari" – Moskva: 2018.
6. UNESCO. Education in emergency situations. – Paris: 2020.
7. Kolb D. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – New Jersey: 1984.
8. Djamalova N. & Abduraxmanov S. "Gamification in vocational training" – Tashkent Scientific Bulletin, 2023.